

DANSELEDEREN OG JERNSMEDEN HOJA LYAKU

Fortalt af Steven Hoja Lyaku og oversat af Sander Machombo, 2008

Hoja Lyaku boede med sin familie, dengang han var dreng i landsbyen Kisesa "B". Kisesa betyder at gå til et nyt sted for at rydde jorden og gøre klar til dyrkning, så Kisesa er navnet på adskillige steder rundt om i Sukuma-området omkring Mwanza, Tanzanias næststørste by. Kisesa "B" er blot 10 km længere inde i landet omkring Victoria-søens (Nyanzas) sydlige bred end Lugeye, landsbyen som nu beboes af den i 1995 afdøde Mzee Hojas efterkommere.

Dansegruppen

Som dreng blev Hoja vant til at være med, når der blev danset, trommet og sunget. Det var hans største glæde at blive en danser og lære så meget som muligt af dem, der var dygtigere end ham selv. Den dansegruppe, som han var med i, havde nogle ledende voksne, som ikke alene kendte til en masse magi og naturmedicin, men de vidste også, hvordan man kunne udnytte sin viden om trolddomskunst til egen fordel. De gjorde sig ikke anstrengelser med at dyrke jorden for at skaffe mad. Om aftenen, når sulten blev for stærk, listede de sig af sted efter at have gjort sig usynlige ved hjælp af troldomsmedicin. Når de kom frem til det udvalgte bosted, fik de på magisk vis alle i husene til at falde i søvn eller blive så uopmærksomme i lang tid nok til, at de indtrængende både kunne nå at slagte en høne og tilberede den med ugali og grøntsager og det hele og sandelig også nå at spise sig mætte, inden de igen listede sig bort og hjem for at lægge sig, mætte og tilfredse for at sove.

Hoja holdt sig til de folk, mest fordi han elskede at deltage i dansen sammen med dem. Deres natlige udflugter havde han ikke så ofte brug for at deltage i, for han fik jo mad i familien, hvor alle naturligt deltog i markarbejdet med at skaffe føde.

En dag, hvor hans dansegruppe skulle optræde i en dansedyst mod en anden stor dansegruppe, tog Hoja mod til sig og spurgte sin farbror om at låne sig sine to jernbjældesæt til at have om anklerne, når han skulle danse. Onklen lod sig overtale, når blot Hoja-knægten højt og helligt lovede at passe godt på fodbjælderne og bringe ham dem tilbage næste dag.

Tyveri

Dansedysten varede til langt ud på aftenen og var en succés for hans egen gruppe, og da han træt og tilfreds kom hjem sent og straks ville ind for at sove, hængte han de to dyrebare fodbjældesæt op på en gren i gårdspladsens skyggetræ.

Imidlertid trak skyerne sammen til regn i løbet af natten, og imens Hoja lå i sin sødeste søvn skete det, at regnen fik koskindet, som jernbjælderne var sat fast på, til at dufte på grund af regnvandet. Det var der en omkringluskende hyæne, der fik færten af, og hyænen fandt helt hen til bopladsens skyggetræ, hvor den skønne duft af ådsel blev så fristende for hyænen, at den til sidst lykkedes med at vippe fodbjælderne med deres uimodståelige ådselduft ned fra grenen, hvorefter den listede af sted med sit tvivlsomme, men fristende måltid.

Hoja blev naturligvis meget ulykkelig, da han om morgenen kunne se hyænenes fodaftryk under træet og ikke kunne finde én eneste af jernbjælderne, hverken det ene eller det andet sted eller nogen steder overhovedet.

Da hans onkel hørte Hojas ulykkelige fortælling om de lånte fodbjælder, blev han meget vred og sagde med mange rasende ord, at Hoja selv måtte fremskaffe det samme antal jernbjælder, som var bortkommet, på den ene eller den anden måde... Det måtte Hoja så love højt og helligt, og han slap kun med nød og næppe fra at få tæv af sin onkel farbror.

"Kikome" – bålsmak

Hjemme i Hojas familie blev der hver aften tændt et bål, hvor alle dagens aktiviteters tørre rester af træ, komøg og andet brændbart blev brændt af. Det var drengenes opgave at feje bålmaterialer sammen ved det faste bålsted, "kikome", og at tænde og holde ilden ved lige. De voksne mænd satte sig omkring bålet og talte om, hvordan man hver især havde klaret dagens opgaver, og hvad hver især skulle foretage sig næste dag. Nogle gange fortalte én af de gamle en historie om spændende ting, der var sket i hans liv eller om noget fra rigtig gamle dage. Det var altid meget fornøjeligt og spændende for Hoja og hans brødre og fætre på denne måde at være med i de voksnes forunderlige verden, men da de selv var for små og uvidende til at kunne få lov at sige noget, måtte de nødvendigvis nøjes med at lytte, hvilket de også for det meste var tilfredse med.

Besøg af en fremmed

Hojas familie var vant til at modtage gæster og vejfarende meget gæstfrit, og en aften sad en fremmed mand, som var kommet for at få husly for natten med ved bålet. Da de voksne havde fået drøftet familiens egne anliggender tilstrækkeligt, spurgte de den fremmede nærmere ud om hans baggrund og færd. Hojas ører blev meget opmærksomme, da han hørte, at manden var jernsmed i nærheden af Magu, og at han på denne rejse var på vej til den store by Mwanza for at skaffe sig jern til at lave sit håndværk med. Det ville Hoja gerne høre mere om, men da han var for ung til at måtte bryde ind i de voksnes samtale, ventede han tålmodigt, til de senere bød hinanden god nat og forlod bålpladsen. Han fulgte derefter den fremmede på vej til hans soveplads og fik derved lejlighed til at spørge om mere angående smedens ærinde. Da Hoja fortalte, at han meget gerne ville lære at lave sine egne jernbjælder, tilbød den fremmede, at han ville komme igen på tilbagerejsen, så kunne Hoja jo bare følge med, hvis han kunne få lov af sin far og tage med smeden helt hjem, hvor han havde sin smedje.

Udflugten

Hoja talte i familien om, at dansegruppen var blevet udfordret til en dansedyst laaangt borte, og at det var lidt hemmeligt, hvornår det præcis skulle være, men at det skulle være meeeget snart, og hver dag holdt han skarpt udkig med vejen mod Mwanza, hvor den fremmede var forsvundet for over en uge siden. Endelig kom smeden, belæsset med sit jernmateriale fra byen, og han fik endnu engang husly hos Hojas familie. Om aftenen, efter bålet var brændt ned, og alle gik til ro, fulgte Hoja smeden til hans soveplads, og de aftalte, at smeden ville vente på Hoja et bestemt sted næste dag, hvorefter de så kunne fortsætte sammen videre.

Det lykkedes så Hoja at få familien til at tro på den før omtalte længere danseturné, så inden længe fandt han sin ven smeden på det aftalte sted, og de begav sig videre til smedens hjemsted i nærheden af Magu.

I smedelære

Hoja viste sig snart som en dygtig og flittig smedelærling. For det meste skulle han blot hjælpe smeden med at samle træ til trækulsmilen og passe ilden, når de skulle svie trækul til smedjen. Den tildækkede mile skulle til stadighed ryge, så han vidste, at ilden ikke blev helt kvalt af det grønt- og jorddækkede lag, men også tilføje mere jord, hvis det brændte for livligt i milen, for ellers blev trækullet jo brændt op, og arbejdet ville være spildt.

Andre gange skulle han hjælpe smeden med at pumpe luft til det glødende trækul i smedens esse ved hjælp af blæsebælgen, som bestod af to skålformede trækamre med hver sit hule trærør pegende frem mod trækulssessen. Over hvert trækammer var udspændt gedeskind, og i midten af de to runde skind var fastgjort to pinde, som så i lodret stilling kunne bevæges skiftevis op og ned og derved give en jævn luftstrøm igennem en hårdt brændt lertragt og lige ind til det glødende trækul.

Det var et hårdt arbejde for Hoja, og han blev så træt og øm i armene, men når han sad sådan og så smeden arbejde med jernet lige foran sig, lagde han mærke til virkningen af hvert eneste slag på det glødende jern, og det lærte ham, hvordan han selv skulle slå med hammeren og holde fast med tangen, når det blev hans tur.

Det blev det nemlig snart, for det hårde arbejde med at drive blæsebælgen gav ham hurtigt mange armkræfter. Inden længe kunne han selv lave et lille spyd, "Luguha", med knivskarp æg og en syl i enden, så det kunne bruges som redskab til græsflætning af kurve og græsmåtter, som stedets kvinder var så dygtige til. Det fik han en kylling i bytte for. Det næste, han selv lavede, var en jernpilespids med modhager på, og da han havde lavet en hel samling, byttede han dem bort for en høne. Derefter lavede han en økse og et hakkehoved, som han byttede bort for en ged.

Hoja var godt tilfreds med at han med sin nye kunnen nu var i stand til at skaffe sig både det ene og det andet, og snart lærte han også at lave jernbjælder, og nu begyndte han at føle sig meget heldig og lykkelig for sit bekendtskab med smeden.

Hos smeden fik han lært en masse nyttigt, men en dag blev hans kylling syg og døde, uden at han kunne gøre noget ved det. Den næste dag blev også hans høne syg og døde. Den tredje dag blev også han ged syg og døde, og han blev derefter meget mismodig og begyndte at længes hjem til familien i Kisesa "B". Smeden sagde så til Hoja, at han ikke syntes, at han skulle rejse hjem, men derimod tage til et sted, som smeden kendte, hvor Hoja kunne lære om medicin mod sygdomme hos både mennesker og dyr. Det lod Hoja sig overtale til, og han rejste sammen med smeden til en landsby, hvor der boede en dygtig medicinhelbreder, som smeden kendte.

Lærling under træet

Medicinmanden havde ikke noget hus at bo i, men han opholdt sig under et stort træ, som på magisk vis altid skærmede ham mod både sol, blæst og regn. Ja, selv i det værste uvejr kunne man gøre sig det behageligt under det magiske kæmpetræ. Hér blev Hoja tilbudt at bo og lære om helbredelse af den kloge medicinmand, og da han efter et par dage havde vænnet sig til det underlige sted, rejste smeden derfra efter at have foræret Hoja nogle af de vigtigste smedeværktøjer.

Medicinmanden lærte Hoja en masse om naturens medicin til brug mod både dyrs og menneskers sygdomme, og han blev meget tilfreds med at bo under det forheksede træ.

Hoja kom til at kende nogle trommedansere, som dansede med levende giftslanger. Da de folk fra slangedansegruppen opdagede, hvor god Hoja var til dans og sang, blev han snart optaget i gruppen, hvor han hurtigt lærte en masse nyt og blev meget afholdt og populær, ikke blot i dansegruppen, men også hos deres mange tilskuere i området.

En dag blev en gammel kvinde pågrebet og beskyldt for at være en heks, som gjorde onde ting ved hjælp af trolddomskunst. Den gamle kvinde blev bortvist fra landsbyen, og Hoja blev tilbudt, at han kunne overtage hendes hus og bosted. Da der ikke var andre, der gjorde krav på stedet, tog Hoja imod tilbudet og flyttede ind i huset.

Ulykken banker på

Hoja blev mere og mere populær i dansegruppen, endda så meget, at nogle af de andre dansere begyndte at synes, at Hojas popularitet var blevet et problem....

Han var en ung mand med mange talenter, han kunne efterhånden lave de fineste jernredskaber i sin egen smedje. Han kunne også efterhånden finde medicin i naturen mod næsten alle sygdomme både hos mennesker og dyr. Og nu var han også blevet kendt og afholdt som en stor danser og sanger i hele omegnen. Nogle syntes, at ham Hoja var alt for dygtig og alt for heldig med sit liv i forhold til dem selv.

En sen eftermiddag var Hoja sammen med dansegruppen midt i en drabelig dansedyst, og det gik rigtig godt for dem i modsætning til deres konkurrerende dansegruppe, som næsten ingen tilskuere havde. Solen var lige ved at gå ned i vest, og det hele var lige ved at slutte med en storartet sejr til Hoja og hans dansegruppe, da Hoja pludselig fik et stik i ryggen, som gjorde ulideligt ondt. Da han skreg og klagede sig, sagde nogle, at det var én af de giftige slanger, som han nok var kommet for tæt på. Samtidig puttede de hurtigt en slange ind i en stofpose og snørede den til, som de altid plejede at gøre med de giftige slanger efter dansen. De tilkaldte straks gruppens mest erfarne slangegiftekspert, som behandlede hans sår i ryggen med den modgift, som de altid havde parat, når de var til dansedyst. Det blev dog alligevel værre og værre for Hoja at holde smerterne ud, og han begyndte at ryste og blev meget svag og afkræftet. Der blev tilkaldt andre medicinmænd og -kvinder, som kom og gav Hoja mange slags slangemodgift, men intet af det hjalp, og det blev blot værre, som minutterne gik.

Hjemme i Hojas bosted blev der også tilkaldt andre medicinkyndige, men intet af deres modgift lod til at kunne kurere ham. Nu tænkte Hoja, at hans ellers så heldige og lykkelige liv nok desværre skulle til at slutte, men han ville så nødtigt dø uden at gense sin familie. Han bad derfor om at blive bragt hjem til Kisesa "B" med det samme, så han i det mindste kunne dø hos sin familie.

Hans bedste dansegruppekammerater greb straks slangeposen og bar af sted med Hoja, der stadig kæmpede tappert mod døden hele den lange vej til Kisesa "B". Da de nåede frem den næste dags morgen, var Hoja så afkræftet, at hans kammerater måtte svare, så godt de kunne, på alle familiens mange spørgsmål.

Der var også den dag en gæst i familiens bosted, som var kommet for at sælge snustobak til de ældre kvinder. Da hun hørte om Hojas ulykke med slangebiddet i ryggen, spurgte hun Hojas kammerater, om hvilken slags slange der havde bidt ham. De gav hende straks stofposen, hvorefter hun forsigtigt løftede båndet og undersøgte posen. Der var imidlertid slet ingen slange i posen, men blot en tilsnittet træpind. "Nå-da-da!", sagde hun, "det er vist noget helt andet end slangegift, kan jeg se. Det er ond trolddom og edende misundelse."

Derefter tog hun den lille træpind og lagde den på familiens malesten og stødte den til pulver. Så blandede hun pulveret med noget af sit snustobak og nogle andre medicinpulvere, som hun havde. Da hun smurte Hojas ryg med denne blanding, fik han det straks bedre, og i løbet af dagen kom han sig så meget, at han om aftenen kunne fortælle hele historien ved aftenbålet, både om sin tid hos smeden og alt om livet hos medicinmanden og om dansegruppen. De følgende dage blev Hoja bedre og bedre, og snart var han igen helt rask.

Hoja var nu blevet en ung mand med mange erfaringer bag sig, og han blev godt modtaget hjemme i Kisesa "B" og omegnen. Han startede en smedje op derhjemme og lavede som det allerførste de to sæt fodbjælder,

som han stolt afleverede til sin onkel farbror samtidig med, at han bad om tilgivelse for at have blevet borte så længe.

Af bar glæde over igen at have Hoja hjemme blev han tilgivet af alle, og han blev også meget hjerteligt modtaget af sin gamle dansegruppe, som snart blev så populære, at de blev inviteret vidt omkring i store dele af Sukuma-landet, hvor de vandt megen hæder ved alle de dansedyster og dansefester de deltog i.

Forelskelse

På et besøg med dansegruppen i Sima-kongedømmet nær ved Magu og Lugeye landsby blev han meget forelsket i en ung pige. Hun blev også meget forelsket i Hoja, og de elskede hinanden så højt, at han snart fik at vide, at hun var blevet gravid og skulle føde deres fælles barn. Det glædede ham meget, og han besluttede sig til at opsøge hendes far for at bede ham om at måtte gifte sig med pigen.

Først var der mange forhindringer i forbindelse med at træffe hans kærestes far. Normalt ville en mand være meget utålmodig efter at møde sin datters tilkommende, men her trak det virkelig i langdrag at få aftalt et møde.

Da det endelig blev til noget, viste det sig, at Hojas gravide kæreste var datter af selveste kongen i Sima-provinsen. Kongen og hele hans boma var aldeles utilfredse med kongedatterens graviditet og i det hele taget forbindelsen til en så simpel person som Hoja Lyaku fra Kisesa "B", håndværker, danser, frys! Næe, svigersøn til Simas konge skulle han ikke regne med at blive, men hvis han havde sit liv kært, måtte han hellere skynde sig at få sin far til at bringe kongen syv køer som bødestraf, fordi han, Hoja Lyaku, havde gjort kongens datter gravid.

Hoja blev meget ulykkelig over denne udvikling i sagen, men hjemme i familien turde han ikke fortælle sandheden, så han foregav at skulle giftes med sin gravide kæreste i Sima og fik sin far til at overlade sig syv køer, som Hoja skulle bringe til pigens familie som brudepris.

Hojas far undrede sig først over, at hans søn kunne nøjes med så få køer i brudepris for at få en ung kone, der ikke blot var smuk og velskabt, men også sund og rask og endda tillige allerede gravid. Men da nogle af kongens mænd kom og udvalgt de allerbedste syv af hans køer, forstod han, at det var alvor. Nu skulle hans søn Hoja virkelig giftes.

Da det efter et par dage rigtigt blev klart for Hojas far, at det hele var løgn og ønsketænkning fra Hojas side, og at brudeprisen slet ikke var brudepris, men derimod en simpel dummebøde, blev han rasende på sin søn, ja, hele Hojas familie skældte ham ud og hånede ham højlydt. Undtagen én eneste, nemlig hans bedstefar.

Den gamle farfar tog sin sønnesøn i forsvar og sagde, at Hoja havde evnerne til at blive en succesfuld saltkaravanefører. Derefter forærede den gamle bedstefar højtideligt Hoja en magisk stok, som ved hjælp af trolddomskraft kunne føre Hoja og saltkaravanen uden om alle farer på en lang rejse til fods, helt til saltsøen i det uvejsomme og farlige Maasai-land langt mod øst, hvor solen står op hver ny dag.

Karavanen

Således gik det til, at Hoja derefter blev nødt til at glemme alt om sin kæreste pigeven og rejse af sted som fører for en hel karavane af pakæsler, belæsset med byttevarer til at give i bytte for salt og proviant til alle karavanens folk, som næsten alle bestod af unge mænd, der af den ene eller anden grund var blevet sendt hjemmefra af deres familier.

Den magiske førerstok, som Hojas bedstefar havde givet ham, viste sig at være ufejlbarlig, og det lykkedes for hele karavanen at nå forbi alle tænkelige vanskeligheder og farer i vildniset. De mange dages fodrejse helt til saltsøen gik uden problemer, og alle mændene sang med på Hojas sange, når de gik. Og hele turen tilbage igen gik på samme måde, og da karavanen nærmede sig Kisesa efter de mange ugers fravær, blev de modtaget med stor glæde og feststemning af alle deres familier og venner. Saltet, som de mange pakæsler havde båret hele vejen, blev meget værdsat og indbragte megen rigdom til alle karavanens mænd, og der blev festet, drukket og sunget, og alle havde for længst glemt alle anklager, man havde haft imod karavanens unge mænd, fra før de rejste. Det gjaldt også for Hoja, som blev rost og hyldet for sit sikre førerskab og for de mange skønne sange, han nu kunne fremføre med hele karavanefolket til den store velkomstfest.

Steven Hoja Lyaku & Sander Nielsen Machombo, 2007.

Om maleriet der pryder forsiden

Vægmaleriet er 250 x 300 cm. Acrylmaling på vandfast Douglas-finérplader, blev malet i løbet af to uger i november 2007 af to tanzanianske kunstmalere, Charles Ndege & Simon L. Ndokeji samt deres danske kollega Sander Nielsen. Billedet viser forskellige scener i Hoja Lyakus videre liv. Først at han etablerede sig i Lugeye landsby med kvæghold, familie og sin egen jernsmedie, "Isulilo", hvor hans søn, Steven Hoja, assisterede og blev sin fars lærling i

1950`erne. Herover en scene, hvor Hoja i sine velmagtsdage ledte sin dansegruppe iført sin spektakulære hjemmelavede strudsefjerdragt og -hovedsmykke. Wanalyaku-dansegruppen turnerede dengang rundt i hele Tanzania og det øvrige Østafrika. Gruppens optrædere blev efterhånden meget alsidige, da de lærte sig anderledes afrikanske stilarter fra mange andre folkeslag på deres talrige turnéer.

Dansegruppen kom i løbet af 1980`erne i forbindelse med mange besøgende fra både USA, Europa og Asien. Ja, der blev holdt kurser i trommedans, og en kulturudveksling på mange planer foregik, og mange gode venskaber opstod. Også i smedeværkstedet resulterede besøg fra Europa i, at Hoja Lyaku videreudviklede essens blæsebælg til en ny og mere effektiv luftmølle-kasse drevet af cykelhjul, som overgik den gamle gedeskindsblæsebælg i effektivitet og fik alle Wanalyaku-bomaens unge drenge til at lære sig smedekunsten, nu hvor blæsebælgen kunne nøjes med mindre armkræfter. I 1993 kom f.eks. den unge Mabula Hoja Lyaku til Danmark, hvor han underviste i Wanalyakus populæreste hakkedyrkningsdansen og trommespil. Desuden byggede han hér af skrot-jern en kopi af sin egen cykelhjulsdrevne blæsebælg og lærte sin jernbjældesmedning videre og overlod blæsebælgen til sine danske lærlinge, da han rejste hjem til Tanzania igen.

I maleriets højre side ses den i 1994 afdøde Mabula Hoja Lyaku i sin cykelhjulssmedje, optaget af jernbjældeproduktion foran sin lærling og kammerat fra Danmark.

Oven over dette ses den aldrende Mzee Hoja, som endog i sine seneste år viste sig som en begejstret og engageret slangedanser, når trommerne spillede op til dans hjemme i Lugeye. Mzee Hoja Lyaku nåede at blive over 90 år, inden han døde i midten af 1990`erne.

I begge sider er billedet indrammet af Sukuma-folkets typiske "Ikeja"-mønster, som i Sukuma-oldtiden var kvindernes vigtigste og ofte eneste klædningsstykke, nemlig en glasperlebroderet skridtskjuler. I nutidens Sukuma-tradition bæres dette perlesmykkemønster mest på brystet af Sukuma-kulturens højt agtede korsangledere, "Mlingi"erne, der komponerer og fremfører hvert års såkaldt siddende korsangsdyster i høstmånederne juni og juli.

Dekorationen foroven på maleriet stammer fra oldtidens "Bantu"-billedtegn før skriftstegnenes indførelse. Det er tegnet for mand og kvinde, som gentager sig i en frise over billedet.